

ΜΑΡΑΘΙΝ - ΜΑΡΑΘΟΣ

Και οί μεγάλοι επιστήμονες κάμνουν ένίοτε λάθη. Ἐντικείμενον τοῦ μετὰ χειρας μελετήματος εἶναι μικρὸν γεωγραφικὸν λάθος, πὸς συνητήσαμεν εἰς τὸ ἔργον *The Latins in the Levant. A history of Frankish Greece (1204 1566)*, London 1908, σ. 449, τοῦ ἄγγλου ἱστορικοῦ W. Miller.

Ὁ Γεώργιος Σφραντζῆς, πιστὸς φίλος τοῦ Θωμᾶ Παλαιολόγου, Δεσπότου τοῦ Μορέως ἀπὸ τοῦ 1448 μέχρι τοῦ 1460, γράφει ἀναφερόμενος εἰς τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς ἐν Πελοποννήσῳ παρουσίας αὐτοῦ:

«Τούτων οὖν ἐκεῖσε γινομένων ὁ δεσπότης κύρ Θωμᾶς ἀφείς τὴν Καλαμάταν καὶ περάσας εἰς τὰ περὶ τὴν Κόσμαιναν καὶ τὸ Πεταλίδι, εἰσελθὼν εἰς τὸ Ἄβαρῖνον¹ κάκειθεν εἰς τὸ Μαρᾶθιν, προγενέστερον τῆς βασιλείσεως καταλειψάσεως τὴν Ἀρκαδίαν² κάκεισε ἀπελθούσης μετὰ τῶν παίδων αὐτῆς καὶ τῶν εὐρισκομένων ἐν τῇ Ἀρκαδίᾳ ἀρχόντων. ὁ δὲ ἀμηρᾶς παρέλαβεν αὐτά, ἀλλὰ δὴ καὶ τὴν Καρίταιναν, ... καὶ περάσας κατῆλθεν εἰς τὰ περὶ τὴν Ἄνδρουσαν καὶ Ἰθώμην. καὶ λαβὼν αὐτὴν καὶ τὰ περὶ αὐτὴν πάντα ἀπῆλθε θεάσασθαι καὶ τὴν Κορώνην, εἰτ' ἐκεῖθεν διέβη καὶ εἶδε τὴν Μοθώνην, εἶτα τὴν Πύλον τὴν καὶ Ἄβαρῖνον. καθ' ἣν ἡμέραν καὶ ὁ δεσπότης κύρ Θωμᾶς ἐξῆλθε τῆς Πελοποννήσου προητοίμασε γάρ τινα πλοιάρια, καὶ ἔλθων ἐν τῷ λιμένι τῷ παρ' Ἰταλοῖς καλουμένῳ Πόριφ Λόγγω³, ἵνα ἐκεῖθεν εὐπλώϊμον καιρὸν εὐρῶν εἰς Κέρκυραν ἀπέλθῃ. ὁ δὲ γέγονε, καὶ τῇ κη' τοῦ Ἰουλίου μηνὸς ἀπεσώθη εἰς Κέρκυραν»⁴.

Τὸν Μάιον τοῦ 1460 ὁ Μωάμεθ Β', ὁ ἐπικαλούμενος Πορθητῆς, εἰσβάλλει διὰ δευτέραν φοράν εἰς τὴν Πελοπόννησον διέρχεται τὸν Ἴσθμόν καὶ φθάνει εἰς Κόρινθον. Ἐκεῖθεν προχωρεῖ εἰς τὴν ἐνδοχώραν καὶ κατορθώνει ἐντὸς τριῶν μηνῶν χωρὶς ἀνυπερβλήτους δυσκολίας νὰ καταλύσῃ ὀριστικῶς τὸ κράτος τῶν δύο δεσποτῶν Παλαιολόγων Θωμᾶ καὶ Δημητρίου, διότι ἡ Πελοποννησος δὲν διέθετε τὰς ἀπαιτούμενας ὕλικὰς καὶ ἠθικὰς δυνάμεις διὰ νὰ ἀντιτάξῃ ἀποτελεσματικὴν ἀντίστασιν. Οἱ ἐν τῇ χώρᾳ πόλεμοι, αἱ διαρκεῖς τῶν δεσποτῶν πρὸς ἀλλήλους ἀδελφικαὶ ἔριδες καὶ ἄλλα δεινὰ εἶχον ἀποδεκατίσει τὸν πληθυσμὸν καὶ ὁ λαὸς ἀποκαμῶν ὑπετάγη εἰς τὴν κακὴν τοῦ μοῖραν καὶ ὑπεδουλώθη. Ὁ ἰουρκικὸς στρατὸς κατακτῶν φρούρια καὶ πόλεις λεηλατεῖ, σφάζει καὶ αἰχμαλωτίζει. Οἱ ἄνθρωποι περὶτρομοὶ ζητοῦν καταφύγιον καὶ σωτηρίαν εἰς τὰ ὄρη καὶ τὰς ἐνετικὰς ἀποικίας Ἄργος, Ναύπλιον, Κορώνην, Μεθώνην καὶ Ναβαρῖνον. Ὁ Δημήτριος παραδίδει εἰς τὸν Μωάμεθ τὸν Μυστράν⁵ καὶ τὴν ὠραίαν κόρην τοῦ Ἐλένης, τίθεται δὲ ὑπὸ τὴν προστασίαν του.

Ὁ Θωμᾶς «ἐπεὶ εἶδε πάντα χειρούμενα καὶ πόλεις καὶ φρούρια, τὰ μὲν ἐξ ἐπιδρομῆς βία τοῖς ὄπλοις, τὰ δὲ ἐκόντα παραχωροῦντα καὶ χωρὶς ἀνάγκης ἡστυνοσοῦν, καὶ πᾶσαν τὴν Πέλοπος, ἄνευ μέντοι γε δυοῖν ἢ τριῶν πόλεων Ἐνετικῶν σχεδὸν ἤδη κατειλημμένην, τότε ἤδη πάντων ἀπογνοῦς τῶν αὐτοῦ πραγμάτων, ἐμβῶς ἐν θριάμβῳ κατερχόμενος ἐπλησίαζε τὰ νότια μεσσηνιακὰ παράλια. ἐς πεντηκοντόρους δύο ξύναμα γυναικὶ καὶ τέκνοις καὶ τισὶ τῶν ἀρχόντων ὄχετο ἐς Κέρκυραν ἀποπλεύσας. Ὅσοι δὲ τῶν ἀρχόντων ἦσαν ἐν φρουρίοις καὶ πόλεσιν ἀρροστὰι, καταλιπόντες ταῦτα, ὑπεξέφυγον ἐς τὰς τῶν Ἐνετῶν πόλεις Κορώνειαν καὶ Μεθώνην καὶ τὰς λοιπὰς καὶ διεσώθησαν ἐκεῖ. Καὶ οὕτω πᾶσαν τὴν τοῦ Πέλοπος χώραν ὁ βασιλεὺς ἐχειρώσατο»⁶.

Είδομεν ἀνωτέρω, ὅτι ὁ σύγχρονος τῶν γεγονότων Γεώργιος Σφραντζῆς ἀναφέρει τὸ Μαράθιν (τύπος μεσαιωνικός, σήμερον Μαράθι), ὡς προτελευταῖον σταθμὸν τῆς ἐν Πελοποννήσῳ παρουσίας τοῦ Θωμᾶ. Εἶναι τοῦτο μικρὸς λιμὴν 5,5 ναυτικά μίλια πρὸς Α τῆς Μεθώνης καὶ 6 μίλια ΒΑ τοῦ Πόρτο-Λόγγου. Πλησίον καὶ πρὸς Β αὐτοῦ κεῖται σήμερον τὸ χωρίον Ταβέρνα (Φοινικοῦς). Ἡ θέσις αὐτῆ τῆς νοτιοδυτικῆς Πυλίας, ἀκραία καὶ ἔρημος, ἐξυπηρετεῖ τὸν Θωμᾶν τότε, εὐρεθέντα εἰς δεινὴν θέσιν, ὅταν αἱ ἐνετικαὶ ἀρχαὶ τοῦ Ναβαρίνου ἐδεήθησαν αὐτοῦ νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν πόλιν των διὰ νὰ μὴ ἐμβάλῃ αὐτὰς εἰς δυσχερεῖας διπλωματικὰς παραμένον προκλητικῶς εἰς Ναβαρίνον τῶρα, ποῦ ὁ Μωάμεθ ἐν θριάμβῳ κατερχόμενος ἐπλησίαζε τὰ νότια μεσσηνιακὰ παράλια. Ὁ Σουηδὸς ἀρχαιολόγος Valmin γράφει: «Διέτρεξα μὲ τὰ πόδια ὅλην τὴν ἀκτὴν ἀπὸ τὸ ἀκρατήριον Ἀκρίταν μέχρι τὴν Ταβέρναν, ὅπου τὸ ἔδαφος εἶναι πολὺ ἀνώμαλον.... Ὁ κόλπος Μαράθι εἶναι πολὺ ἀνοικτὸς καὶ δὲν ἔχει οὔτε ἀρχαῖα λείψανα οὔτε προϊόντα ἀπὸ τὴν ἐνδοχώραν»⁷.

Ὁ Miller εἰς τὸ μνημονευθὲν ἔργον του (σ. 449) τὸ Μαράθιν τοῦ Σφραντζῆ τὸ γράφει Marathos⁸ καὶ ἐννοεῖ τὸ ἐπίνειον τῶν Γαργαλιάνων Μάραθος (ὁ), ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸν ἐντεθειμένον μεταξὺ τῶν σελίδων 464 καὶ 465 χάριτιν Greece in 1462, ὅπου δὲν ὑπάρχει τοπωνύμιον Μαράθιν, ἀλλὰ χωρίον Marathos ἔναντι τῆς νήσου Πρώτης. Προσέτι εἰς τὸν πίνακα ὀνομάτων (σ. 671α) γράφει Marathos. Οἱ μεταφράσαντες τὸ ἔργον εἰς τὴν ἐλληνικὴν Σπ. Λάμπρος καὶ Ἀ. Φουριώτης μεταφέρουν τὸ τοπωνύμιον τοῦ Miller «Μάραθος»⁹. Ὅλοι οἱ μέχρι τοῦδε χρησιμοποίησαντες τὴν πληροφορίαν αὐτὴν τοῦ Σφραντζῆ, λαβόντες αὐτὴν ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ Miller, γράφουν «Μάραθος» καὶ ἐννοοῦν τὸ ἐπίνειον τῶν Γαργαλιάνων. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ Χρονικὸν τοῦ Γεωργίου Σφραντζῆ, ἔκδ. Βόννης 1838, σ. 551α, (πίναξ ὀνομάτων) γράφεται ὑπὸ τοῦ ἐκδότου Marathium oppidum.

Ἐπὶ τοῦ θέματος τοῦτου ἴσως οἱ Ἕλληνες μεταφρασταὶ δὲν ἔπρεπε νὰ παραπλανηθοῦν, ἕνας ἕενος ὅμως, ὅπως ὁ Miller ἦτο εὐκολον νὰ παραπλανηθῆ, διότι:

Ὁ Μάραθος ἀπέχει τοῦ Παλαιοῦ Ναβαρίνου 7 ναυτικά μίλια, καὶ τοῦ Πόρτο Λόνγγου 20 μίλια, φαίνεται δὲ κατὰ τὰς νύκτας ὑπὸ τὸν Μάραθον νὰ ἀναβοσβήνῃ εἰς τὰ σκοτάδια τοῦ νότου ὁ φάρος τοῦ Πόρτο Λόνγγου, τὸν ὁποῖον ὁ Γιάννης Καμπύσης εἰς ἓνα διήγημά του παρομοιάζει μὲ «τὸ μάτι τοῦ δράκοντα». Τὰ δύο τοπωνύμια Μάραθος (ὁ) καὶ Μαράθιν (τὸ) ἔχουν τὴν ἴδιαν περιεκτικὴν ἔννοιαν, σημαίνουν δηλαδὴ τόπον, ὅπου φύονται πολλὰ μάραθα, ἢ γνωστὴ πόα, ἐνίοτε δὲ χρησιμοποιοῦνται ταυτιζόμενα καὶ τὰ δύο τοπωνύμια, πρωτότυπον καὶ παράγωγον ὑποκοριστικόν, ὅπως εἰς τὴν Τριφυλίαν τὸ χωρίον Πύργος (ὁ) λέγεται καὶ Πυργάκις (ὁ), εἰς τὴν νήσον Πρώτην τοπωνύμιον Παναγία (ἡ) καὶ Παναγούλα (ἡ), κ.ά. Τὸ Μαράθι τῆς Πυλίας εἶναι γνωστὸν μόνον εἰς τοὺς ἐντοπίους, ἐνῶ εἰς τὰ γεωγραφικὰ κείμενα καὶ τοὺς χάρτας τῆς Ἑλλάδος, ποῦ ἔχει ὑπ' ὄψιν του ὁ Miller, πλησίον τοῦ Παλαιοῦ Ναβαρίνου ἀναφέρεται καὶ σημειοῦται ὁμοίχον τοπωνύμιον μόνον τὸ ἐπίνειον τῶν Γαργαλιάνων, ὁ Μάραθος.

Ἐπὶ τούτου ὁμοῦ καὶ ἀντιρρήσεις: Ἡ οἰκογένεια τοῦ Θωμᾶ εἶχεν ἐγκαταλείψει πρὸ ὀλίγου τὴν ἔδραν τοῦ δεσπότη, τὴν Ἀρκαδιάν (Κυπαρισσίαν), διὰ τὸν φόβον τοῦ ἐπιδρομέως, ὁ ὁποῖος κατερχόμενος πρὸς Ν εἶχε κυριεύσει τὸ Λεοντάριον, Ἅγιον Γεώργιον, τὴν Καρίταιναν, Ἀνδροῦσαν καὶ Ἰθάμην. Ἀκολούθως ἐπισκεπτόμενος τὰς ἐνετικὰς κτήσεις ἐπλησίαζε πρὸς τὸ Ναβαρίνον. Ἀδούλωτος ἔμενε μόνον ἡ δυτικὴ Πελοπόννησος. Ὁλοφάνερνον ἦτο, ὅτι ἀπὸ τὸ Ναβαρίνον θὰ κατηθύνετο πρὸς τὴν Ἀρκαδιάν, ὅπως καὶ πράγματι συνέβη¹⁰. Πῶς λοιπὸν ἦτο δυνατόν ὁ Θωμᾶς μὲ τὴν οἰκογένειάν του καὶ τὴν ἄλλην ἀκολουθίαν του νὰ κατηθύνετο ἀπὸ τὸ Ναβαρίνον πάλιν πρὸς Β, ὀπισθοδρομῶν πρὸς τὸν Μάραθον

τῶν Γαργαλιάνων, καὶ νὰ ἐπλησίαζε τὴν κινδυνεύουσαν Ἀρκαδιάν;

Ὁ χάρτης τοῦ Μορέως, ὁ ἐκπονηθεὶς ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς Ἐπιστημονικῆς Ἀποστολῆς (Expedition française de Morée), σημειώνει τὸν παρὰ τὸ σημερινὸν χωρίον Ταβέρναν μικρὸν καὶ ἔρημον λιμένα Marathy¹¹, ἀλλ' αὐτὸ διέλαθε τὴν προσοχὴν τοῦ Miller. Εἶναι φανερόν, ὅτι τὸ ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ χάρτου Marathy αὐτὸ ἀνταποκρίνεται εἰς τὸ «Μαράθιν» τοῦ Σφραντζῆ καὶ ἀποκλείει τὴν ταῦτισίν του μὲ τὸ Μάραθος τῶν Γαργαλιάνων, τύπον καὶ τόπον ὅλως διάφορον. Καὶ ἐὰν ἀκόμη δεχθῶμεν, ὅτι ὁ Θωμᾶς μετὰ τὸ Ναβαρίνον ἐπῆγεν εἰς τὸν Μάραθον, διατὶ τότε δὲν ἀπέπλευσεν ἐκεῖθεν πρὸς Κέρκυραν, ἀλλ' ἀκολουθῶν ἀντίθετον διεύθυνσιν ὀπισθοδρομεῖ πρὸς Ν διὰ νὰ ἀποβιβασθῆ εἰς τὸν 20 μίλια ἀπέχοντα τοῦ Μαράθου Πόρτο Λόνγγον;

Τὸ πάντων ὁμῶς σπουδαιότερον εἶναι, ὅτι τὸ σημερινὸν χωρίον Μάραθος δὲν ὑπῆρχε τὸ 1460, διότι ἰδρύθη ἐπὶ βασιλείας τοῦ Ὁθωνοῦ διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 50/20 Ὀκτωβρίου 1859 Διατάγματος, δημοσιευθέντος εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως τὴν 30ὴν Δεκεμβρίου ἰδίου ἔτους. Προϋπῆρχε βεβαίως τὸ φυτώσιον τοῦτο ὡς τοπανύμιον θέσεως ἐρήμου καὶ ἀκατοικήτου, γνωστὸν ὁμῶς μόνον εἰς τοὺς ἐντοπίους.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸν Μάραθον, οἱ ξένοι ἔχουν ὑποπέσει καὶ εἰς ἄλλο ἱστορικὸν γεωγραφικὸν σφάλμα, ἐταύτισαν δηλαδὴ τὴν θέσιν αὐτὴν μὲ τὸ promontorium Platamodes τοῦ Πλινίου (N. H., IV. 5, 14), τὸ ὁποῖον ὁ Valmin τοποθετεῖ ὀρθῶς καθ' ἡμᾶς, εἰς τὴν παραλίαν Φιλιατρῶν¹².

SOMMAIRE

Il est mentionné par Georgios Sphrantzès (Ed. de Bonne, page 408), que le Despot de Moréa Thomas Paléologue battu par Mahomet II en 1460, terrifié après quoi se refugia à Navarin, occupé par les Vénitiens, et par là au petit port de Maráthin, citué à 10 klm. à l'Est de Mothon. Finalement il est passé sur Sapienza l'île d'en face, et par là il appareilla pour Corfou.

W. Miller dans son oeuvre «The Latins in the Levant. A history of Frankish Greece (1204-1566)», page 449, identifie par erreur le lieu Maráthin comme l'escale de Gargaliano Máraθος.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ἐννοεῖ τὸ ἐπὶ τοῦ Κορυφασίου ἄκρου φρούριον, τὸ μεταγενεστέρως ὀνομασθὲν «Παλαιὸ Ναβαρίνο», ὅπου ἔκειτο ἡ ἀρχαία πόλις «Μεσσηνιακὴ Πύλος». Τοῦτο ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Γάλλου εὐγενοῦς Νικολάου Β' τοῦ Σαιντ-Ομὲρ κατὰ τὸ τέλος τοῦ 13ου αἰῶνος, κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν τὸ 1414 καὶ ὑπὸ τῶν Τούρκων τὸ 1500. Οἱ Τούρκοι τὸ 1572 ἐκτίσαν νέον φρούριον ἐπὶ τῆς νοτίας παραλίας τοῦ λιμένος, τὸ ὁποῖον πρὸς διάκρισιν ὀνομάσθη «Νιόκαστρο καὶ σήμερον «Πύλος».

2. «Ἀρκαδιὰ» (τὸ λαϊκὸν ὄνομα τῆς ὄξυτόνος, Ἀρκαδιᾶ) εἶναι τὸ μεσαιωνικὸν ὄνομα τῆς Κυπαρισσίας, εἰς τὴν ὁποίαν μέχρι ἐσχάτων ἠδρευεν ὁ δεσπότης Θωμᾶς καὶ τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἀνέωξαν τὰς πύλας εἰς τοὺς Τούρκους ἐπιδρομείς.

3. Πόρτο Λόνγγο, φυσικὸς καὶ ὑψηλὸς λιμὴν τῆς Ἐνετοκρατουμένης τότε νήσου Σαπιέντζας κατάλληλος διὰ μόνιμον καὶ ἀσφαλὲς ἀγκυροβόλιον μικρῶν καὶ μεγάλων πλοίων, κείμενος ἔναντι τῆς πύλης ἀκτῆς, ἐνθα τὸ λιμανάκι Μαράθι, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἀπέχει περὶ τὰ 7 ναυτικὰ μίλια.

4. Σφραντζής, έκδ. Βόννης 1838, σσ. 407-408. Βλ. και Δούκας, έκδ. Βόννης 1834, σ. 340. Χαλκοκονδύλης, έκδ. Βόννης 1843, σ. 478. B. Grecu, *Critobuli Imbriotae. De rebus per annos 1451-1467 a Mechemete II gestis*. Editio Academiae Reipublicae Popularis Romanicae 1963, σ. 263. (Παρουσιάζει μικράν διαφοράν εις τὴν διήγησίν του).

5. Λέγεται, ὅτι ὁ Πορθητής, ὅταν ἐπισκέφθη τὰ ἐρειπωμένα ἀνάκτορα τῶν Παλαιολόγων, ἔγραψε τὸ περσικὸν δίστιχον:

Ἡ ἀράχνη ὑφαίνει τὸν ἴστόν της στὸ παλάτι τῶν Καισάρων,

καὶ ἡ κουκουβάγια ἀγρυπνεῖ ἐπὶ τοῦ πύργου τοῦ Ἐφρασιγιάπ (=μυθικὸς βασιλεὺς τῆς Μηδίας).

6. Κριτόβουλος, έκδ. B. Grecu, σ. 263.

7. M. N. Valmin, *Etudes topographiques sur la Messenie ancienne*, Lund 1930, σ.156

8. The terrified Despot thereupon fled to Marathos.

9. W. Miller, Ἱστορία τῆς Φραγκοκρατίας ἐν Ἑλλάδι (1204-1566), μετάφρ. Σπ. Λάμπρου, τ. Β', ἐν Ἀθήναις 1909-1910, σ. 169. Τοῦ αὐτοῦ ἔργου μετάφρ. Ἄ. Φουριώτη, Ἀθήνα 1960, σ. 518.

10. Φραντζής, έκδ. Βόννης, 1838, σσ. 407-409.

11. Βλ. καὶ A. Bon, *Le Peloponnese Byzantin*, Παρίσι 1951, σ. 157, σημ. 2.

12. Βλ. Σ. Λυριτζή, Ἡ ἀρχαία πόλις τῆς δυτικῆς Μεσσηνίας Ἐρανα, «Πλάτων», ΚΑ' (1969), σσ. 152 κέξ. Τοῦ αὐτοῦ, Ὁ ἀρχαῖος ποταμὸς τῆς δυτικῆς Μεσσηνίας Σέλας, «Πλάτων», ΛΔ' ΛΕ' (1982-1983), σσ. 106 κέξ.

Η ΑΠΟΚΟΠΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΝ ΕΓΚΛΗΜΑ

Ἴδου λοιπὸν τὰ ἀδιατίμητα ὄπλα τῆς πνευματικῆς μας σκευῆς. Ἄρετή στίς σκέψεις καὶ τὰ ἐνεργήματα τὸ πρῶτο. Φῶτα τὸ δεῦτερο, δηλαδὴ παιδεία ἑλληνική, ποὺ προϋποθέτει κυρίως καλλιέργεια γλωσσική, ἱστορική μνήμη καὶ συνείδησι. Ἡ γλωσσική μας παράδοσι εὐρίσκεται κατεσπορμένη σὲ ἀθάνατα κείμενα πολιτισμοῦ ὄλων τῶν αἰῶνων. Ἀποτελεῖ ἀληθινὰ ἔθνικὸ ἐγκλημα νὰ ἀποκοποῦμε ἀπὸ τὴν παράδοσι αὐτὴν μὲ τὴν ἀξιοθρήνητη ἐπίκλησι οἰασδήποτε εὐκολίας ἢ ἄλλης ὁποιασδήποτε σκοπιμότητος.

Ἐκ τῆς ἀποφάσεως τῆς Πρωτοχρονιάς 1988 τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας Χρήστου Σαρτζετάκη.